

ԻՐԱՔԻ ՄԵՆՏԱՅԻՆԵՐԸ

Արեւելեան հնապատմական երկիրներէն մին ըլլալով՝ Իրաք կը պարտանակէ իր մէջ զանազան ու զարմանազան փոքրիկ ժողովուրդներ։ Կ'արժէ հոս այս ժողովուրդներէն մէկուն վրայ ճառել, տարով ըստ կարելոյն ամփոփ գիծեր անոր ծագումին, աղանդին եւ սովորութիւններուն վրայ։

Ժողովուրդը որուն մասին պիտի խօսուի քիչ յետոյ՝ կը յորընդոյն Մենտայիներ, արաբներէն Սիւպպէ՝ Սիւպպի յոգնակին։

Այս սոհմը ատենօք Եգիպտոս կը զըտնուէր, սակայն հոն միշտ հայաժանքի ենթարկուելով, զաղթեցին դէպի Իրան (Պարսկաստան)։ Իայց եւ այնպէս՝ հոս ալ, տեղական պայմանները անմատչելի գտնելով՝ եկան Միջագետք, ուր վերջնականապէս հաստատուեցան։

Այսօր շուրջ 46,000 անձեր կը հաշուին եւ կը բնակին մեծ մասամբ Ամսուա, Նասրիէթ-իւլ-Մընթէֆթէ, Սուկ-էլ Շիուխ, Պասրա, Պաղտատ, Գուլթ եւ հարաւային Իրան, ինչպէս Ապստան, Ուռուամէշէր (Նախապէս Մուհամմարա), Ահլազ, Հովէջա, եւ այլն։

Իրենց շրջապայութեան ատեն չլիման զաւրով պէսպէս ժողովուրդներու հետ, ի մասնաւորի արաբ եւ պարսիկ ցեղերու հետ, իրենց լեզուին մէջ ձուլած են արաբերէնէ եւ պարսկերէնէ որոշ բառեր, զորս ապա գործածեցին որպէս իրենցը։

Թէեւ իրենց քաղաքացիութեան միջոցին իրենք որդեգրեցին կարգ մը սովորութիւններ ընդ ժողովուրդներէ, սակայն եւ այնպէս, իրենք աննոցմէ միշտ մեկուսացեալ պարեցան եւ այդպէս կուտ պահեցին իրենց սոհմային մշակութիւնը։

Կ'ըսուի թէ երբ մահմետականութիւնը իր տիրապետութեան զաղաթնակէտին հասած էր, որպէսզի իրենք գերծ ըլլային իսլամական մոլեռանդ սեղմումներէ, ինքզինքնին անմիջապէս յայտարարեցին որպէս Սաքայեցիներ, որովհետեւ այդ սոհմը յիշուած է մահմետական սուրբ գիրքին մէջ իբրեւ ճիշդ Քիթապ՝ աշխնէն՝ Գիրքին ժողովուրդը, ինչպէս են զբխստեաները եւ հրեաները, որոնք մեծ յարգանք կը վայելն իսլամներէ։

Մենտայիները կը կոչուին նաեւ Սուրբ Յովհաննէս Մկրտչին հետեւորդներ, որովհետեւ չրին մէջ թաթախելու արարողութիւնը որպէս թէ իրմէ որդեգրած են․ սակայն ճշմարտութեան լուրին տակ, իրենք քրիստոնեայ չեն՝ հակառակ իրենց այն պնդումին թէ կիրակի օրը սուրբ կը պահեն։ Պէտք է յշտեղ որ շատ անգամներ տեսնուած է որ այս ժողովուրդը կիրակի օրերն ալ կ'աշխատի։

Իրենց լեզուն տեսակ մը արամայերէն է եւ կրօնը կը պարփակէ հրէական, քրիստոնէական, մահմետական եւ հեթանոսական աղբիւրներէ որդեգրուած ծէսեր եւ արարողութիւններ։ Հրէութենէ որդեգրած են զոհադրօնութիւն եւ օրինական մաքրութիւն, քրիստոնէութենէ՝ որդեգրած են կիրակի օրը սուրբ պահելը, մկրտութիւնը, Տիրոջ ընթրիքը եւ Յովհաննէս Մկրտչին համար խորին համակրանք, մահմետականութենէ՝ որդեգրած են բազմակնութիւն, եւ այլն։

Իրենց հաղորդութիւնը կը բաղկանայ յատուկ բաղարջի մասնիկէ մը, որ կը կոչուի «Պեհթա» (այսինքն հացի կտոր), եւ ուսմա մը ջրէ՝ «Մոմպուհա» անունով, զոր կուտան հա-

դորդութիւն առնողին:

Մենտայիններ կ'ազօթին գէպի բեւեռային աստղը, որովհետեւ կը հաւատան թէ անիկա կը գտնուի երկնքի եւ Հրատին ճիշդ մէջտեղը, եւ այս իսկ պատճառաւ կը կոչուին նաեւ աստղապաշտներ:

Անոնք կը հաւատան գերագոյն Աստուծոյ, որուն համար ունին այն համոզումը թէ Ան է Առաջին Պատճառը եւ սեւական իսկը յատկանական Գոյութիւնը, անսեանելի եւ անհասկանալի՝ մարդկային արարածին:

Իրենց կարեւորագոյն գիրքերն են.

1. Կինգա Ռապա, «Մեծ Գանձ». այս գիրքը կը ճառէ ստեղծագործութեան մասին, թերեւ հայկական պարունակութեամբ. անկէ օրինակ մը կը գտնուի բրիտանական թանգարանը՝ Լոնտոն՝ խեղճ լատիններէն թարգմանութեամբ:

— Տրալա Տիահիւ. Յովհաննէս Մկրտչին կենսագրութիւնը, վարդապետութիւնը եւ կրօնասպիրիտուալ, վարդապետութիւնը եւ կրօնական թարգմանութիւնները կը գտնուին այս գիրքին մէջ:

3. Գոլիտա. այս գիրքին մէջ կան զուարճութիւն եւ ուրախութիւն շօշափող նիւթեր, ինչպէս ամուսնական արարողութիւններ եւ հարսանիկան տաղեր:

4. Սիտա Նիշմաթ. այս գիրքը կը պարունակէ թարգման արարողութեանց բնագիրը:

5. Տիօնա. կը պարփակէ սուրբերու եւ մարգարէներու կենսագրութիւններ:

Ունին նաեւ աստղագիտութեան, մշուկութեան եւ այլ կարգի գիրքեր:

Մկրտչիւնը իր կոչուի «մասպութա» որ կը կատարուի հոսուն ջրի մէջ:

Իրենց ծիսական բոլոր արարողութիւնները վաղու ջրի մէջ կատարուելուն պատճառաւ, կ'աղբին միշտ կենդանի ջրի մօտակայքը:

« Մենտայինները կը հաւատան թէ երկրին վեճակուած 6 587,309 տարի բոլորել, որմէ 474,498 տարի արդէն անցած ըլլալով՝ ան ունի տակաւին 112,811 տարի եւս թաւալելու:

Իրենց կղերական դասը կը բաղկանայ հետեւեալ կարգերէն. — 1. Հալալի՝ տիրացու. 2. Թարմիտա՝ ուսանող, սարկաւազ. 3. Գանգիպրա՝ գանձ գիրքին թարգման, քահանայ. 4. Ռիշ տի Ումա՝ համայնապետ, քահանայ, վարդապետ. 5. Ռապանի՝ պատրիարք:

Մենտայինները ունին աղօթատուններ, որոնք կը կոչուին «մեքենէ», ուր կը կատարեն իրենց նուիրական պաշտամունքը:

Կը հաւատան որ ջրեղեղը պատահեր է աշխարհի մէջ: Կը հաւատան նոյնպէս թէ երկու տարբեր Գրիտոսներ պիտի գան աշխարհ. Առաջինը՝ Նեուր՝ պիտի երեւայ, իսկ երկրորդը՝ իսկական Գրիտոսը՝ պիտի գայ: Զջմա՝ Գրիտոսը պիտի բուժէ հիւանդներ եւ պիտի գործէ հրաշքներ: Սուտ Գրիտոսը պիտի գայ մարդու կերպարանքով, իսկ իսկականը աստուածային լոյսով: Այս միջոցները մեքենական գործիքներ եւ շոգեւարժ մեքենաներ, եւս գործածութեան մէջ պիտի ըլլան, եւ երկաթեայ բաներ պիտի փոչին երկրէն վեր գէպի երկնք: Անոնք թերեւս ակնարկութիւն են ներկայ մեքենայացած բանակներու եւ օդանաւերուն:

Մենտայիններու նախկին ոսկերչագետը կը կոչուէր Եշյա Ձեհրուն՝ որուն կայանն էր Ամառ: Իրենց ամենէն կարող եւ համակրելի ղեմքերէն մին էր ան, թէ՛ խելքով, թէ՛ միտքով եւ թէ՛ արհեստով: Հագիւ քանի մը տարի կայ իր վախճանիլը եւ մինչեւ հիմայ չգտնուեցաւ մէկը որ անոր բացը լեցնէ, իսկ իրենց ներկայ քահանայագետը կը կոչուի Եշյա Տրէխի՝ որուն կնիքոնատեղին կը գտնուի Նարիէթիւլ Սեմթէֆիք: Եշյա Ձեհրուն մեծ անուն շահեցաւ երբ Իրաքի մէջ անգլիացի սպաներու եւ զօրքերու համար զեղեցիկ եւ վարդարուն արծաթեայ անոթներ եւ կարգ մը ուրիշ իրեղէններ լինեց՝ շատ նուրբ, կոկիկ եւ ընտրելալոյն ճաշակով:

Կ'արժէ հոս յիշել որ Իրաքի 1932 թուի ցուցահանդէսին մէջ, իւր որդին՝ Ալիդ, բացառիկ մրցանակներ չահեցաւ սարծաթալիւնութեան եւ ոսկերչութեան համար, խելով ցուցահանդէսին մետալներ:

Իր որդիքը եւ եղբայրները ունին սեփական կրօնական Պասրա, Ամառ եւ Պաղտատ,

*) Կինգա որ գանձ կը ճշմանկէ, շատ մօտ է մեր գանձ քաղին: Կրտսեանութեամբ:

եւ որոնք մինչեւ հիմայ ապսպրանքներ կը ստանան Լոնտոնի եւ ուրիշ վայրերու իրենց առաջնուան յաճախորդներէն:

Իրենց արհեստը կը պարփակէ արծաթա-
պորժութիւն, մակոյզկաշնութիւն, հիւսնու-
թիւն, երկաթազործութիւն, եւ այլն, եւ այլն: Սակայն արծաթազործութեան մէջ մեծ տեղ
կը դրաւեն:

Արծաթեայ իրերու վրայ գեղեցիկ փորա-
զրութիւններ կատարելէ ետքը, կը լեցնեն փո-
րազրուած տեղումները սեւագոյն նիւթ մը, և
կը թուի ըլլալ ոչ այլ ինչ բայց միայն ծա-
րոյրի բաղադրութիւն մը: Սպա կրակը կը դը-
նեն անօթները եւ ժամանակ մը յետոյ դուրս
կը հանեն եւ կը սկսին մաքրել եւ յղկել մինչեւ
որ հասցնեն զանոնք գեղարուեստական նորու-
թեան ընտրելագոյն փուլին: Այս առիթնոր
արհեստը չեն սորվեցնէր դրացիի մը:

Ըստ իրենց տոհմային տունահնչուան՝
պարտաւորել է իրենց գլխու մագն եւ մօրու-
սը պահելը, այսու հանդերձ այս սովորու-
թիւնները օր ըստ օրէ կը մաշին իրենց մէջ.
եւ այսօր մօրուապահները երթալով կը քել-
նան հրապարակի վրայէն, եւ ուշ չպիտի ըլ-
լայ այն օրը երբ ո՛չ մագի եւ ո՛չ ալ մօրուսի
կարեւորութիւն պիտի ընծայեն:

Միջնամուսնութիւնը կամ փոխադարձ
խնամութիւնը օտար ազդերու հետ արգիլ-
ուած է իրենց, սակայն կ'ըսուի թէ քրիստո-
նեաները միայն բացառութիւն կը կազմեն այս
օրէնքին: Իսկ ոչ-քրիստոնեաները կրնան ըն-
դունուիլ իրենց համայնքին մէջ միայն երբ
մկրտուին իբրեւ Մենտայիներ:

Ասկէ քանի մը տարի առաջ Մենտայիները
ունէին իրենց ուրոյն մանկապարտիկը՝
Ամաուս, ուր կը ջամբէին Մենտայական մշա-
կութային ընտիր սնունդ: Բայց եւ այնպէս,
ներկայ պայմաններու ճնշումին տակ՝ սկսած
են իրենց երեխաները տեղւոյս պետական եւ
ուրիշ վարժարաններ ճամբել իրենց դաստիա-
րակութեան համար: Եւ պէտք չէ մոռնալ որ
աշակերտները միշտ առաջնակարգ դերք զւ
բաւած են իրենց դասերուն մէջ:

Տարակոյս չունինք որ ներկայ քաղաքա-
կրթութեան յառաջնադասքին ազդեցութե-
նէն՝ համեմատական փոփոխութիւններ առաջ
դան ապագային իրենց կրօնական, տոհմային
եւ աւանդակաւ, մշակոյթին մէջ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԵԼԻՔՆԵԱՆ

Պատրա

Թ Ա Խ Ի Ծ

Իջնում է քախծոտ անձրեւն յուշերի,
Մըսում եմ հոգուս մըշուշ փաղցումս՝
վաղուց մոռացուած, ափցած յոյզերի,
Անյայտ ու տրտաւ՝ Երգերն են հնչում...
— Մոռացե՛լ ես ինձ, մոռացե՛լ ես ինձ...

Տաճարն է անք, ու լռիւք խաւար,
Տըխա՛ւք է հոգին, ու սի՛րտն անտարբեր,
Մոռացել է միայն յուշն անբաւարար...
Մինչ հովի միջից կանչում են ձայներ...
— Մոռացե՛լ ես ինձ, մոռացե՛լ ես ինձ...

Բ. ՊՈՏՈՍԵԱՆ